

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ІННОВАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНО-ІНВЕСТИЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

INNOVATIVE, COMMUNICATION AND INVESTMENT TECHNOLOGIES OF TERRITORIAL COMMUNITIES DEVELOPMENT

УДК 331.101.262

<https://doi.org/10.32843/bse.55-3>

Войтенко А.Б.

к.н.держ.упр.,
заслужений юрист України,
професор кафедри економічної теорії
інтелектуальної власності
та публічного управління
Житомирський національний
агроекологічний університет

Ходаківський Є.І.

д.е.н., професор,
професор кафедри економічної теорії
інтелектуальної власності
та публічного управління
Житомирський національний
агроекологічний університет

Плотнікова М.Ф.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри
інноваційного підприємництва
та інвестиційної діяльності
Житомирський національний
агроекологічний університет

Voytenko Arkhyr, Khodakovsky Evgen,

Plotnikova Mariia

Zhytomyr National Agroecological University

У статті розглянуто сутність, основні тенденції асиметрії та диспропорцій розвитку територіальних громад. Обкреслено базові механізми активізації внутрішнього потенціалу їх відродження. Світовий досвід розвитку суспільства через механізми технократичного вибору пріоритетів та прибутку як цільової функції суспільного зростання засвідчив зниження екологічної безпеки, рівня комунікації та здоров'я й добробуту населення у довгостроковій перспективі. Український досвід розвитку територій через механізм родових садіб і родових поселень має позитивні наслідки функціонування комунікаційно-інформаційно-інвестиційного механізму соціально-економічного розвитку. В цій формі відбувається об'єднання громадян на світоглядній основі та напрацьовується досвід імплементації його в масштабах країни. Міжнародний інтерес до ідеї «Родова садиба» ознаменовані приїздом міжнародних гостей з понад 20 країн світу, що трансформують практику сільського туризму на багатофункціональній основі.

Ключові слова: багатофункціональний розвиток, родова садиба, родові поселення, сільські території, територіальні громади, суспільні технології.

В статье рассмотрены сущность, основные тенденции асимметрий и диспропор-

ций развития территориальных общин. Очерчено базовые механизмы активизации внутреннего потенциала их возрождения. Мировой опыт развития общества через механизмы технократического выбора приоритетов и прибыли как целевой функции общественного роста засвидетельствовал снижение экологической безопасности, уровня коммуникации и здоровья и благосостояния населения в долгосрочной перспективе. Украинский опыт развития территорий через механизм родовых усадеб и родовых поселений имеет позитивные последствия функционирования коммуникационно-информационно-инвестиционного механизма социально-экономического развития. В этой форме происходит объединение граждан на мировоззренческой основе и нарабатывается опыт имплементации его в масштабах страны. Международный интерес к идее «Родовая усадьба» ознаменован приездом международных гостей из более 20 стран мира, что трансформирует практику сельского туризма на многофункциональной основе.

Ключевые слова: многофункциональное развитие, родовое поместье, родовые поселения, сельские территории, территориальные общины, общественные технологии.

The article considers the essence, main tendencies of asymmetries and disproportions of development of territorial communities. The basic mechanisms of activation of the internal potential of their revival are outlined. The world experience of society development through the mechanisms of technocratic choice of priorities and profit as a target function of social growth has shown a decrease in environmental security, communication and health and well-being of the population in the long run. Nature-appropriate technologies of production and vital activity should have priority now. Criteria for their effectiveness should be the ability of the territory to self-sufficiency, meeting their own needs while restoring the potential of natural resource habitat, lack of dependence on imports of resources and capital. In view of the above, no city can be considered sustainable and self-sufficient due to the conceptual structure of their operation (use of borrowed resources and waste generation). Optimization of human life to reduce the anthropogenic footprint involves the most efficient use of resources of the territory with a priority environmental and social approach to management and administration. The tendency to reduce the number of cities and their population is due to understanding the essence of the negative effects of urbanization, the need to address unemployment, employment, health, food and housing, quality social services, overcoming social inequality, including between men and women, strengthening practices of cultural revival, the desire of man to harmonize their relations with nature. The Ukrainian experience of development of territories through the mechanism of ancestral estates and tribal settlements has positive consequences of functioning of the communication-information-investment mechanism of social and economic development. In this form, citizens are united on a worldview basis and experience is gained in implementing it nationwide. International interest in the idea of "Family Homestead" is marked by the arrival of international guests from more than 20 countries, which transforms the practice of rural tourism on a multifunctional basis.

Key words: multifunctional development, family homestead, family homestead settlements, rural territories, territorial communities, social technologies.

Постановка проблеми. Зниження темпів розвитку світової соціально-економічної системи внаслідок фінансової кризи 2007–2010 рр., соціально-політичної ситуації в країні у 2014–2020 рр. в результаті подій на Сході України, відсутності людиноцентричного підходу з боку органів управління характеризувалося сповільненням темпів інвестиційної активності, зростанням рівня неза-

доволених потреб у житлі, публічних послугах, зниженням добробуту населення й стійкості територіальних систем, що погіршилося внаслідок світової кризи COVID-19.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційні підходи до розвитку суспільного середовища, підприємництва, орієнтовані на примноження прибутку [5, с. 827; 7, с. 127; 11, с. 15], нині

акцентують увагу на визначальній ролі інвестиційно-інноваційної діяльності у підприємстві та з позиції розвитку соціуму [8, с. 227; 12, с. 251]. Наслідком вибору цінностей ринкової економіки як національної стратегії розвитку стало розширення населення (1% населення володіє такою ж кількістю активів, як і інші 99%, що загострює соціально-економічні протиріччя та диспропорції щодо зниження нерівності [10, с. 21]). Водночас все більше коло країн віддає перевагу сталому розвитку та збалансованому характеру соціально-економічних змін [4, с. 201], які є політично, соціально та культурно обґрунтованими, при цьому недостатньо дослідженими залишаються механізми розвитку територій та суб'єктів у них.

Постановка завдання. Метою дослідження є розроблення авторського підходу до практики організації самодостатніх територіальних громад через механізм використання комунікативних та інноваційно-інвестиційних технологій. Досягнення мети пов'язане з вирішенням таких завдань, як визначення сутності проблем розвитку територіальних громад; обґрунтування соціально-економічних механізмів забезпечення збалансованого розвитку, зокрема на основі міжмуніципального та міжкультурного інноваційно-інвестиційного співробітництва для досягнення саморозвитку територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потреба реалізації партисипативного підходу до управління, інклюзії на міжнародному, національному регіональному та локальному рівнях, формування спільноти з урахуванням соціально-екологічних та економічних цінностей виявила себе як стратегічна у системі окремих країн та в глобальних масштабах [9, с. 78]. Тенденція до урбанізації як світового явища (на початку ХХ ст. в містах проживало близько 15% населення, нині налічується близько 70%), зумовлена спеціалізацією регіонів, необхідністю підвищення продуктивності праці, диктує формат відносин в Україні у містах, зокрема в умовах децентралізації та ініціювання програм розвитку громад, стимулювання їх творчих ініціатив. Стратегія ринкової економіки актуалізує взаємодію між суб'єктами у формі конкуренції та змагальництва. Моделі зростання суспільства, побудовані на експорті дешевої робочої сили, потребують значної трансформації з огляду на їх виснажливий характер, а ставка на збалансований розвиток, екологізацію життєдіяльності та господарювання (зелену знаннєву циркулярну економіку) є домінуючим підходом з позиції становлення більш стійких концепцій розвитку та соціально-еколого-економічного зростання. Тенденція до скорочення кількості міст та населення в них обумовлена розумінням сутності негативних наслідків урбанізації, потребою вирішення питань безробіття, зайнятості, охорони здоров'я, забезпеченості населення продовольством та житлом,

отримання якісних соціальних послуг, подолання соціальної нерівності, зокрема між чоловіками та жінками, посилення практики культурного відродження, прагненням людини до гармонізації своїх відносин з природою. Основоположною стратегією підвищення ефективності життєдіяльності територіальних громад є посилення партнерських відносин та співпраці між окремими суб'єктами. Має місце тенденція до поширення креативних та спеціалізованих галузей, кластерів та інших структур, посилення ролі локальної економіки задля більш повного використання наявних ресурсів та зниження трансакційних витрат, що сприяє зниженню антропогенного навантаження на навколишнє середовище. Одними з ключових позицій є необхідність функціонування розвиненої інфраструктури, збільшення інвестиційної активності, що поєднуються з деіндустріалізацією, диверсифікацією.

Соціальне середовище перш за все передбачає становлення самостійної самодостатньої та спроможної громади як успішної переможної команди однодумців. Загальне передбачення та планування механізму прийняття рішень щодо розвитку громади (наприклад, більшістю мешканців, використання копського права) передбачає залучення мешканців населеного пункту, місцевої громади, спільноти регіону тощо до розуміння цінностей, що є стратегічною метою. Завданням громади є створення колективу, спроможного спільними зусиллями долати труднощі та вирішувати завдання, які стоять перед нею. Розуміння цілей та завдань розвитку мешканцями громади, етапів та механізмів є базисом досягнення позитивних змін території, на якій хочеться жити. Складовою частиною формування нового життєвого середовища є стимулювання здорового способу життя, зокрема розвиток профілактичної медицини, активного дозвілля, що підвищує самооцінку індивідуальностей за рахунок механізму просвітництва. Уважне ставлення до кожного окремо та навколишнього простору загалом є елементом ідеології громади майбутнього. Ціннісний світогляд визначає пріоритети для майбутніх поколінь і є запорукою забезпечення системного розвитку як середовищеутворюючого явища. Поява асоціацій, об'єднань серед індивідів, їх груп, громадських організацій дає змогу досягати стійкості системи та утворює каталізатори й центри суспільних змін. Для порівняння, історично превалювали такі платформи управління, що діяли на рівні держави:

- 1) все вирішує держава – командно-адміністративна система;
- 2) все вирішує ринок – ринкова економіка;
- 3) спільно визначає громада (тоді вона має бути досить великою, щоб забезпечувати реалізацію базових потреб, і досить локальною,

щоб усі індивіди могли вільно комунікувати один з одним).

На відміну від перших двох підходів, система публічного управління як партисипативна схема є механізмом інклюзивного підходу й забезпечує базис розумної громади “smart-community”.

Створення центрів розвитку громад збалансовує зайнятість та посилює ефективність самоуправління в межах територій за рахунок впровадження інклюзивного підходу та партисипативного управління, що сприятиме посиленню їх стійкості та спроможності. Пріоритетний характер нині повинні мати природовідповідні технології виробництва та життєдіяльності. Критеріями їх ефективності мають стати здатність території до самозабезпечення, задоволення власних потреб за одночасного відновлення потенціалу природно-ресурсного середовища існування, відсутність залежності від імпорту ресурсів і капіталу. З огляду на зазначене жодне місто не може бути визнано стійким та самодостатнім через концептуальну структуру функціонування (використання залучених ресурсів та продукування відходів). Орієнтація та зростання доходів актуалізують потребу забезпечення постійних та переважно зростаючих ринків збуту, що унеможливорює забезпечення циклічності їх розвитку, а концентрація значної

кількості мешканців на території сприяє поширенню негативних соціально-економічних явищ (зокрема, хворіб, булінгу, економічних та інших криз).

Оптимізація життєдіяльності людини задля зниження антропогенного сліду передбачає максимально ефективне використання ресурсів території за пріоритетного еколого-соціального підходу до управління та адміністрування. Особливо цінною при цьому є міжмуниципальне співробітництво (неможливість нести великі видатки на реалізацію поточних завдань може вирішуватися за рахунок залучення фахівців та інших ресурсів, що розкриває якісно нові можливості для територій), що сприяє розвитку підприємництва. Соціальна організація формує природне середовище громади, стимулює розвиток її економіки та залучення інноваційних технологій (рис. 1).

Нині все більша кількість населення бажає оселитися у сільській місцевості, гармонізуючи свої відносини з природою, збагачуючи власний та місцевий капітал. Активізації місцевого населення через діяльність громадських організацій як комунікаційно-інформаційних інституцій та створених ними центрів розвитку, зокрема клубів творчості, модюляторів громадських ініціатив, спільно із зовнішніми агентами змін є головними акумуляторами передо-

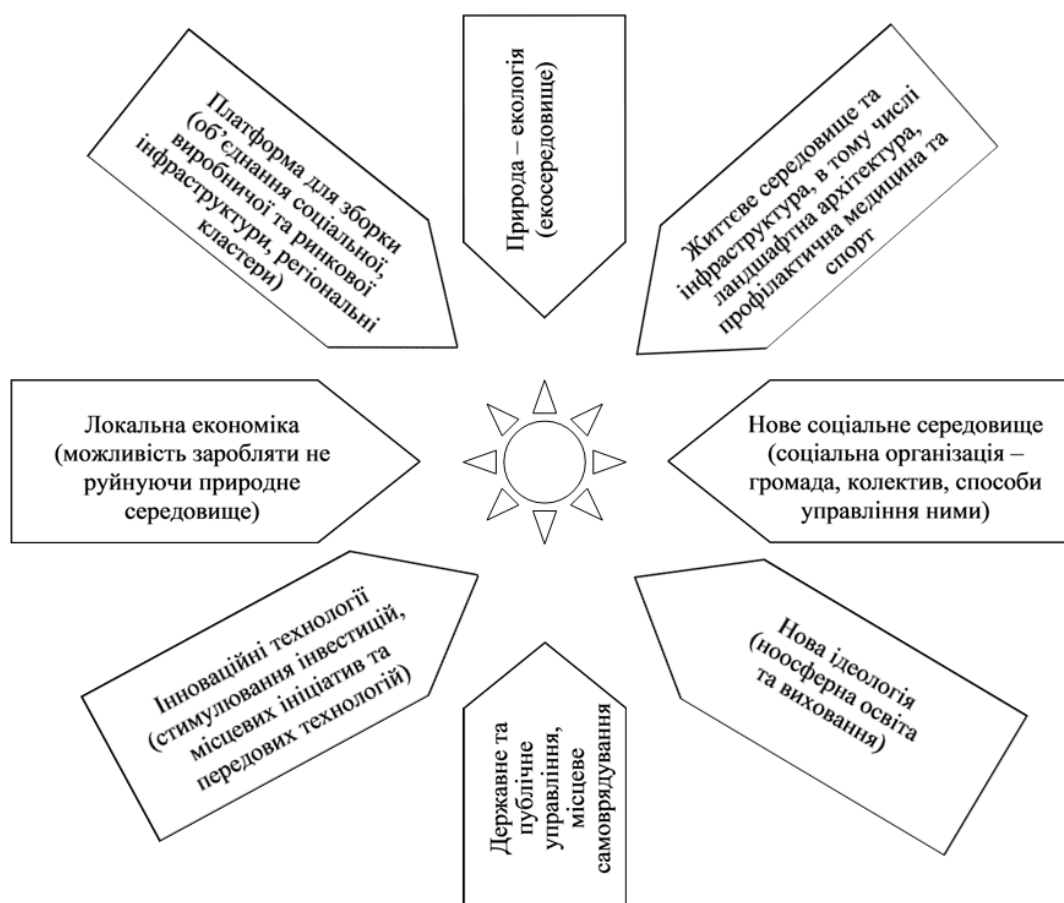

Рис. 1. Конструктор та елементи моделі інноваційного розвитку територій

вого досвіду, коли ціниться без засудження кожна ідея та кожна особистість. Завданнями центрів розвитку також є можливість виявлення та зближення позицій окремих індивідів, обмін досвідом, навчання. Головними критеріями ефективності функціонування центрів є доцільність використання пропозицій усіма стейкхолдерами території на практиці та досягнення спільних інтересів.

Можливість подальшого підвищення рівня самозабезпечення та зниження споживання залучених ресурсів лежить у площині спільного розвитку, перш за все за рахунок формування цілісного бачення, а саме забезпечення заробітку не для однієї людини, а для тисяч осіб, створення середовища, спроможного підтримувати потрібні доходи та відновлювати природно-ресурсний потенціал простору у довгостроковій перспективі. Розгляд розвитку з позиції цінностей громад загалом забезпечує орієнтацію на системні зміни. Це яскраво демонструє практика зеленого туризму, коли туристів приймає не тільки й не стільки одна родина чи структура, а населений пункт чи громада, на чию територію приїжджають гості.

Становлення партнерських відносин між сусідами (на відміну від конкурентних) допомагає забезпечити довгостроковий характер позитивних змін та позитивно позначається на зовнішньому середовищі, активуючи місцевий попит і локальну економіку. Пріоритетною сферою докладання зусиль успішної громади є гармонізація відносин із природою (доцільним є використання технологій, дружніх до природи, тобто природоподібних, зокрема саманне та інші види екологічного будівництва, пермакультурний дизайн не створюють відходів, не передбачають використання штучних елементів, стимулюють бережливе ставлення до наявних ресурсів, примножують потенціал території, в тому числі за рахунок підвищення рівня зайнятості).

Світовий досвід розвитку суспільства через механізми ринку, технократичного вибору пріори-

тетів та прибутку як цільової функції суспільного зростання засвідчив зниження екологічної безпеки, рівня комунікації та здоров'я й добробуту населення у довгостроковій перспективі. Український досвід розвитку територій через механізм родових садиб має позитивні наслідки функціонування комунікаційно-інформаційно-інвестиційного механізму соціально-економічного розвитку (рис. 2, табл. 1), підтримується наукою (НААНУ), державними установами (КМУ, міністерства, ОДА, РДА), представницькими органами (ВРУ, обласними, районними та сільськими радами). Міністерство юстиції України розглядає цей досвід як позитивний з позиції ресоціалізації підоблікових, що передбачено меморандумом про співпрацю та відповідною роботою у закладах відбування покарань.

Таблиця 1

Наслідки реалізації ідеї «Родова садиба»*

Показник	В одній родовій садибі	Разом
1. Інвестиції в облаштування, млрд. грн.	30	9
2. Виробництво чистої сільськогосподарської продукції, млрд. грн.	25	7,5
3. Економія бюджетних коштів на меліорацію, млрд. грн.	20	3
4. Зайнятість, тис. осіб	0,002	100
5. Кількість іноземних інвесторів, осіб	4	500

* щорічно в розрахунку на 600 населених пунктів, знятих з мапи України з 1991 р., та 600 населених пунктів, в яких за даними паспортизації налічується від 1 до 10 жилих дворів

Реалізація ідеї «Родова садиба» створює підґрунтя до об'єднання громадян на світоглядній основі та напрацьовує досвід імплементації його

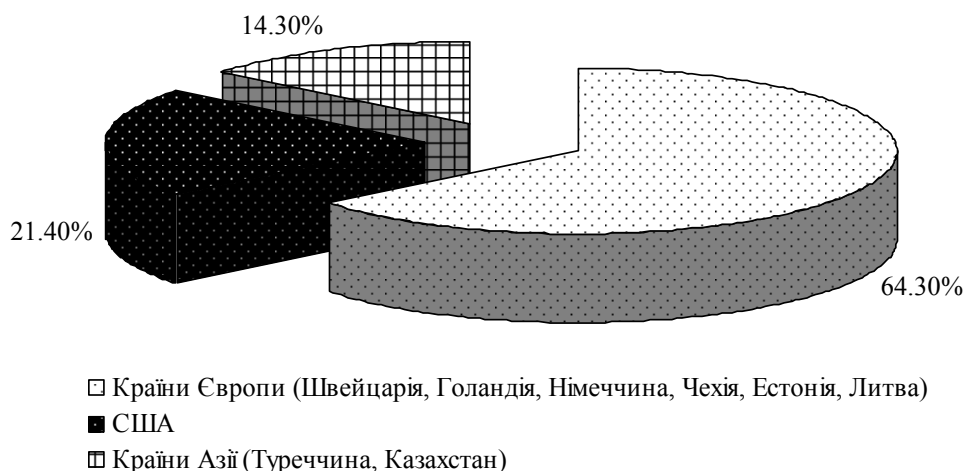

Рис. 2. Географія гостей родових поселень

в масштабах країни. Цей підхід Об'єднання членів родових поселень до вирішення спільних проєктів через діяльність громадських організацій населених пунктів генерує синергетичний ефект розвитку території за рахунок внутрішніх ресурсів громад. Системний розвиток родових поселень на рівні одного району дає підстави говорити про демографічне, соціально-економічне та екологічне покращення життя на території (табл. 2).

У сучасній економіці інновації вченими розглядаються як рушійна сила економічного розвитку. Інноваційна діяльність має життєво велике значення для досягнення стійкої конкуренції в країні і для того, щоби залишатися в одному ритмі з іншими розвиненими економіками [6, с. 608]. Концептуальні елементи інноваційної діяльності, безпосереднє впровадження інновацій у суспільстві є запорукою динамічних змін на всіх рівнях суспільних відносин, зокрема в економіці, політиці та соціальній сфері за одночасного розуміння цілісності, взаємозв'язку та взаємообумовленості всіх процесів у Всесвіті. Класичною формою еволюційних змін є процеси, що відбуваються у такій організаційно-правовій формі, як обслуговуючі кооперативи [1, с. 30]. Юридично засвідчено, що чисельність членів кооперативу не може бути менше трьох осіб. Членство та асоційоване членство в кооперативі затверджується загальними зборами, відповідним чином засвідчується та ведеться кооперативом [2]. Вступний та пайові внески визначаються його статутом і є пропорційними до участі у господарській діяльності кооперативу, відображаючи вартість необхідних засобів виробництва та отриманих протягом року послуг. Пайовий внесок включає пай та додатковий пай. Реалізовані через СОК не менше 70% продукції його засновників як зобов'язання має тривалий у часі характер (від 3 років), що дає змогу сформулювати та реалізувати стратегію діяльності кооперативу. Аналогічною є ситуація щодо спільного придбання товарно-матеріальних цінностей та надання послуг з вирощування сільськогосподар-

ської продукції з дотриманням сівозміни. Ці та інші особливості діяльності кооперативу дають змогу говорити про його неприбутковий характер діяльності, що дає підставу на їх право не сплачувати податок на прибуток. Недостатній рівень законодавчого врегулювання базових основ кооперації (недостатньо врегульованими залишаються правові, організаційні, фінансові, економічні особливості діяльності та утворення СОК, зокрема вхід до кооперативу та вихід з нього) знижує ефективність господарських процесів у цих структурах, а недотримання принципу пропорційності членських внесків обсягу участі засновника у діяльності кооперативу унеможлиблює його нормальне функціонування. Варто відзначити такі положення Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [3], яким передбачена участь у діяльності СОК лише виробників сільськогосподарської продукції, адже його засновники набувають статусу члена лише після державної реєстрації кооперативу. Право асоційованого члена кооперативу набуває фізична чи юридична особа, яка відповідає таким вимогам:

- 1) зробила пайовий внесок;
- 2) користується правом дорадчого голосу;
- 3) в разі ліквідації кооперативу має переважне право на одержання паю.

Іншою перешкодою є неможливість точного визначення собівартості послуг кооперативу до закінчення фінансового року. Не варто забувати про те, що кооперативні виплати за своєю економічною природою не є дивідендами (це повернення членських внесків, отриманих понад собівартості), що є обмеженим Законом України «Про кооперацію» [2] на рівні 20%, тоді як розвиток кооперативу, як правило, здійснюється за рахунок резервного фонду. За аналогією з економічними процесами механізм публічного управління через діяльність суспільних інституцій залучає громаду до більш свідомих та активних процесів.

Висновки з проведеного дослідження. Світовий досвід розвитку суспільства через механізми технократичного вибору пріоритетів (прибутку

Таблиця 2

Системний розвиток родових поселень у Коростенському районі

Показник	Прогноз		
	2020 р.	2025 р.	2030 р.
Чисельність населення, осіб	550	1 100	1 650
Зайнято:			
самозайнятість у «Родовій садибі»	167	169	171
працює за наймом на постійній основі	169	169	169
працює за наймом на тимчасовій основі	171	173	175
сфера обслуговування (освіта, медицина, культура, побутові послуги, торгівля тощо)	15	65	115
Виробництво продукції сільського господарства, тис. грн.	1 833	3 667	5 500
Виробництво товарів, робіт і послуг, тис. грн.	367	733	1 100
Обсяг інвестицій фізичних осіб, тис. грн.	7 500	8 250	8 250

як цільової функції) засвідчив зниження екологічної безпеки, рівня комунікації та здоров'я й добробуту населення у довгостроковій перспективі, тому критеріями ефективності управління громадами стає здатність території до самозабезпечення, відсутність залежності від імпорту ресурсів і капіталу за одночасного відновлення природно-ресурсного потенціалу середовища. Тенденція до скорочення кількості міст та населення в них обумовлена розумінням сутності негативних наслідків урбанізації, потребою вирішення питань безробіття, зайнятості, охорони здоров'я, забезпеченості населення продовольством та житлом, отримання якісних соціальних послуг, подолання соціальної нерівності. Український досвід розвитку територій через реалізацію ідеї «Родова садиба» спричинив міжнародний інтерес і супроводжений приїздом на сільські території гостей з понад 20 країн світу задля міжкультурного обміну та практики екологічного туризму, що має як соціально-екологічні, так і економічні наслідки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Молдаван Л. Внутрішні економічні відносини в обслуговуючому кооперативі. *Агро Про*. 2018. № 10. С. 29–31.
2. Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 27.07.2020).
3. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.07.2020).
4. Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., Partycki S. (ed.) *Social enterprise in the culture of responsible development. Values and modernity in the strategy of responsible development. New development paths in Central and Eastern Europe*. KUL Publishing House, Lublin, 2017.
5. Galindo M., Mendez-Picazo M. Entrepreneurship, economic growth, and innovation: are feedback effects at work. *Journal of Business Research*. 2014. Vol. 67 (5). P. 825–829.
6. Grossmann V. Entrepreneurial innovation and economic growth. *Journal of Macroeconomics*. 2009. Vol. 31 (4). P. 602–613.
7. Hsu P.H., Tian X., Xu Y. Financial development and innovation: cross-country evidence. *Journal of Financial Economics*. 2014. Vol. 112 (1). P. 116–135.
8. Iwasaki I., Suganuma K. Foreign direct investment and regional economic development in Russia: an econometric assessment. *Economic Change and Restructuring*. 2015. Vol. 48. P. 209–255.
9. Kulińska-Sadłocha E., Mączyńska E. (ed.), Pysz P. (ed.) *Sustainable socioeconomic development in the documents and reality of the European Union. Ordoliberalism and the social market economy in the face of contemporary challenges*. Warsaw : PTE, 2013.
10. Kuznets S. Economic growth and income inequality. *The American Economic Reviews*. 1955. Vol. 45 (1). P. 1–28.
11. Santacreu A.M. Innovation, diffusion, and trade: theory and measurement. *Journal of Monetary Economics*. 2015. Vol. 75. P. 1–20.
12. Veugelers R., Schweiger H. Innovation policies in transition countries: one size fits all? *Economic Change and Restructuring*. 2016. Vol. 49. P. 241–267.

REFERENCES:

1. Moldavan L. (2018) Vnutrishni ekonomichni vidnosyny v obsluhovuiuchomu kooperatyvi [Internal economic relations in the service cooperative]. *Ahro Pro*. Vol. 10, pp. 29–31 (in Ukrainian).
2. Law kooperatsiiu. Zakon Ukrainy [On cooperation. Law of Ukraine] No. 1087-IV from 10.07.2003. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (accessed 27 July 2020) (in Ukrainian).
3. Pro silskohospodarsku kooperatsiiu. Zakon Ukrainy [On agricultural cooperation. Law of Ukraine] No. 469/97-BP from 17.07.1997 p. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed 27 July 2020) (in Ukrainian).
4. Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., Partycki S. (ed.) (2017), *Social enterprise in the culture of responsible development. Values and modernity in the strategy of responsible development. New development paths in Central and Eastern Europe*, KUL Publishing House, Lublin.
5. Galindo M., Mendez-Picazo M. (2014). Entrepreneurship, economic growth, and innovation: are feedback effects at work. *Journal of Business Research*, 67 (5), pp. 825–829.
6. Grossmann V. (2009). Entrepreneurial innovation and economic growth. *Journal of Macroeconomics*, 31 (4), pp. 602–613.
7. Hsu P.H., Tian X., Xu Y. (2014). Financial development and innovation: cross-country evidence. *Journal of Financial Economics*, 112 (1), pp. 116–135.
8. Iwasaki I., Suganuma K. (2015) Foreign direct investment and regional economic development in Russia: an econometric assessment. *Economic Change and Restructuring*, 48, pp. 209–255.
9. Kulińska-Sadłocha E., Mączyńska E. (ed.), Pysz P. (ed.) (2013) *Sustainable socioeconomic development in the documents and reality of the European Union. Ordoliberalism and the social market economy in the face of contemporary challenges*. Warsaw : PTE.
10. Kuznets S. (1955) Economic growth and income inequality. *The American Economic Reviews*, 45 (1), pp. 1–28.
11. Santacreu A.M. (2015). Innovation, diffusion, and trade: theory and measurement. *Journal of Monetary Economics*, 75, pp. 1–20.
12. Veugelers R., Schweiger H. (2016). Innovation policies in transition countries: one size fits all? *Economic Change and Restructuring*, 49, pp. 241–267.